

KOVÁCS VILMOS

**A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG
FEGYVERZETE A 2. HADSEREG
FRONTRA KÜLDÉSÉNEK IDŐSZAKÁBAN
ÉS A DONI HADMŰVELETBEN
1942-43**

A svéd AB Bofors licence alapján
Diósgyőrben gyártott 1931 M 15 cm-es
gépvontatású tarack a Donnál 1942-ben

—

A doni hadsereget – magyar viszonyok között – a legjobb fegyverzettel és felszereléssel látták el. Hogy ez mire volt elég, az 1942. nyári-őszi és az 1943. téli hadműveletek jól mutatják. Mindenesetre meg kell állapítani, hogy még a haderő felső vezetésében is jelentős eltérés volt a 2. hadsereg harcértékének megítélésében.

—

Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke 1942. április 12-én kijelentette: *„Felfegyverzés tekintetében nyugodtan állíthatjuk, hogy az elvonuló hadsereg mindazon korszerű fegyverekkel kellő számban rendelkezik, amellyel bármilyen ellenféllel szemben felveheti a harcot és nem marad el semmiféle hadsereg mögött.”*

—

Ezzel szemben Kovács Gyula vezérkari ezredes, a magyar királyi 2. hadsereg hadműveleti osztályának vezetője 1942. augusztusban úgy látta: *„A mi úgynevezett könnyű hadosztályunk bakancstalpon járó eszköz, amelynél nem csak sok korszerű eszköz hiányzik, hanem teljesen hiányzik a korszerű szállító eszköz.”*

—

A magyar királyi 2. honvédhadsereg németek által kikényszerített mozgósítása és felállítása 1942 tavaszán nem adott bővebb lehetőséget annak felszerelésére, mint amit a teljes haderő fegyverzete biztosíthatott. Ebből kiindulva döntött úgy a hadvezetés, hogy – nyomtatékosítva a németeknek, hogy szükség van az általuk ígért nehézfegyverzet mielőbbi átadására – a teljes haderőben megévő gyalogsági nehézfegyverek, a tábori és légvédelmi tüzérési eszközök, továbbá egyéb felszerelések felét csoportosítja a 2. hadsereg számára, amely így hazai viszonyokhoz mérten jelentősen erősödött. Az 1942. február 10-i – 2. hadsereget érintő – honvédelmi miniszteri rendelet előírta: „A szóban forgó alakulatok kellálladékat teljes mértékben fel kell tölteni. A rendelkezésre álló hadianyag közül hadihasználhatóság szempontjából a rendelkezésre álló legjobbkat kell adni.”

A GYALOGSÁG ALAPFEGYVERZETE

A magyar gyalogság alapvető fegyverei 1942-ben a különféle puszkák voltak. Az első világháborúban alkalmazott Mann-

licher rendszerű puszkákat modernizálásuk során 1931 M 8 mm-es korszerű puskatöltény tüzelésére alakították át. A nagyobb teljesítményű puszkákat a Fegyver- és Gépgyár Rt. szállította. Az átalakítást a fegyvereken a töltényűr fölé beütött H betűvel igazolták. A Fegyvergyár Rt. 1935-ben egy új ismétlőpuszkával állt elő, amely egyszerűbb gyártása és műszaki paraméterei alapján felülmúlta elődjét. A 2. hadsereg gyalogos bakái már ezzel az 1935 M puszkával indultak a hadműveleti területre.

A puszkárajokban a svájci Solothurn eredetű golyószórót rendszeresítették, amelyet a Danuvia Rt. biztosított a gyalogság számára. A svájci beszerzési vonalat erősítve rendszeresítették – szintén a Danuvia gyártási hátterével – az 1936 M 20 mm-es nehézpuskát. A gyalogság páncélelhárító képességének megteremtése érdekében szolgálatba állított, repesz- és páncéltörő töltényekkel ellátott fegyver a Szovjetunió elleni 1942-es hadjáratban már a könnyű harcokszikkal szemben sem állta meg a helyét. A gyalogság – nagy pontosságát kihasználva – inkább ún. „pontlövő” fegyverként alkalmazta.

A géppuskás alegységek a vízhűtéses, vászonhevederes adogatású 1907/31 M 8 mm-es Schwarzlose géppuskákkal voltak felszerelve. A logisztikai ellátás szempontjából rendkívül fontos volt, hogy a puska, a golyószóró és a géppuska egyaránt 8x56R puskatöltényt tüzel. A tiszteket és altiszteket a magyar gyártású, Browning-rend-

szerű 1929 M és 1937 M 9 mm-es űrméretű öntöltő pisztolyokkal látták el.

A 2. hadsereg gyalogsági fegyverzetének egyik legsúlyosabb problémáját a sorozatlövő kézfegyverek hiánya jelentette. A géppisztolyok fontosságát felismerve a hadvezetés 1939-ben rendszeresítette a Danuvia Rt. Király Pál nevét viselő géppisztolyát, de a gyártás nem fedezte az igényeket. 1942-ben az égető hiány enyhítése érdekében a keleti hadszíntérrre induló csapatok szakasz- és rajparancsnoki állományára, valamint a gépkocsizó lövészek egy része német 1940 M 9 mm-es MP-40 (sok esetben, pontatlanul Schmeissernek nevezett) géppisztolyokat kapott. A néhány ezer átadott géppisztoly csak töredéke volt a szükséges – és megígért – mennyiségnek. A lőszerellátás amúgy sem egyszerű rendszerébe ezáltal két újabb – eddig még nem használt – tölténytípus került. A Király géppisztolyok ugyanis 9x25 mm-es Mauser, míg a német géppisztolyok 9x19 mm-es Parabellum pisztolytöltényt tüzeltek.

A 2. hadsereg lőszerellátása komoly logisztikai feladat volt, mivel a szövetséges német hadiipar nem gyártotta a magyar kézfegyverek által használt töltények többségét. A lőszerutánpótlást nem lehetett az élelmezéshez hasonlóan német ellátással megoldani. Az egységesítés érdekében a Honvédelmi Minisztérium már 1942 augusztusában úgy döntött, hogy német kézfegyvertöltények tüzelésére alkalmas

1936 M 20 mm-es nehézpuskával felszerelt raj leszállásban.

Steiner Antal főhadnagy festménye, 1942

HADTESTEK ÉS HADOSZTÁLYOK

A magyar és a német politikai és katonai vezetés 1942. január 22-i megállapodása értelmében a magyar hadvezetésnek kilenc gyalogdandárt (1942. február 17-től könnyűhadosztályt), egy páncéloshadosztályt és egy repülőköteléket kellett kiküldenie a keleti hadszíntérre. Ezzel a honvédség seregteteinek több mint fele kapcsolódott be a II. világháború hadműveleteibe.

Egy hadtest szervezete

(elvi létszáma 50 000 fő)

1 | Hadtestközvetlenek

- tábori és légvédelmi tüzérszázada
- utászszázada
- híradószázada

2 | Három gyalogos seregst, akkori megnevezéssel könnyűhadosztály (elvi létszáma 13 500 fő).

A könnyűhadosztályok felépítése:

- két gyalogezred
- tábori tüzérezred
- légvédelmi gépágyús üteg
- felderítőszázada
- utászszázada
- híradószázada
- egyéb közvetlenek és a vonat

Fegyver	magyar	német	szovjet
Golyószóró	222	454	352
Géppuska	92	118	114
Géppisztoly	Változó (kevesebb, mint a német és szovjet)	876	639
Nehézpuska 12,7 mm	0	36	9
Nehézpuska 20 mm	38	99	279
Gránátvető 50 mm	36	87	76
Aknavető 82 mm	40	54	76
Aknavető 120 mm	0	0	18
Páncéltörő ágyú 37-47 mm	36	24	36
Páncéltörő ágyú 50 mm	4	6	0
Páncéltörő ágyú 75 mm	3-4	10	12
Könnyű gyalogsági löveg (75 mm és 150 mm)	0	24	0
Könnyűlöveg	16	36	20
Közepes löveg	8	12	12

Ugyanakkor egyes szervezeti elemeket, azok harcértékét szovjet, német és magyar oldalon is érdemes göröcső alá venni, hiszen a hadműveleti tervezés is a képességek összehasonlításán nyugodott. Éppen ezért gyalogos- vagy lövészhadosztályok összehasonlításának már több értelme van. Elsőként mérvadó lehet a hadosztályok létszáma, amely a két gyalogezredből álló magyar könnyű-

hadosztályok hátrányát mutatja.

Létszámok:

- magyar könnyűhadosztály kb. 12 000 fő
- német gyaloghadosztály kb. 13 500 fő
- szovjet lövészhadosztály kb. 13 000 fő

A magyar könnyűhadosztály csak 6, míg a szovjet lövészhad-

osztály 9, a német hadosztály pedig 11 zászlóaljból és 1 utász-zászlóaljból – amely harcértékben még a gyalogzászlóaljat is felülmúlta –, továbbá 1 felderítő zászlóaljból állt.

A zászlóaljnál nem pusztán a létszám jelentett mennyiségi hátrányt a magyar gyalogság számára, hanem a zászlóaljakhoz rendelt nehézfegyverek száma és túttámogatása is sokkal kisebb volt.

fegyvereket kell rendszerbe állítani. A Fegyver- és Gépgyárban az addig a németek számára gyártott Mauser puskából fejlesztették ki az 1943 M 7,92 mm-es ismétlőpuskát, de ez még nem kerülhetett a doni hadsereg ellátmányába.

A gyalogság fegyverei között fontos szerep jutott a kézigránátoknak, amelyek a II. világháborúban már nélkülözhetetlen részét képezték a katonák felszerelésének. 1942 tavaszán legnagyobb mennyiségben még a csapódó gyújtóval működő, 1936 M Vécsey gránát volt rendszerben. Emellett – jelentős mennyiségben – a fronton átadott német 1924 M nyeles és 1939 M tojás formájú kézigránátok egészítették ki a magyar gyalogos katona harci lehetőségét. Az 1936 M gránát nyílt célok el-

leni hatékonysága mellett alkalmatlan volt páncélosok és erődítések elleni közelharcra, s puha talajra esve vagy hóba csapódva gyakran nem robbant fel. A magyar 1942 M égőgyújtós kézigránát már jelentős javulást hozott e téren, de csak jóval később került tömeggyártásba.

A gyalogoszázadok és -zászlóaljok szervezeteiben egyaránt helyet kaptak a meredek röppályán tüzelő gránát- és aknavetők. A 45° fölötti löszög egyben azt is jelentette, hogy az aknagránátok meredeken csapódtak a célba, ezáltal veszélyesek voltak a felülről nyitott árkokban, horhosokban, fedezékben lévő gyalogságra és tüzfegyverekre. A magyar haderő a puskászázadok nehézfegyverszakaszában két 1939 M 5 cm-es gránátvetőt rendszeresített. A ma-

gyar fejlesztésű fegyver hatékonyan támogatja a gyalogság harcát.

A nagyobb, 1936/39 M 8 cm-es könnyű aknavetőket a gyalogoszászlóaljok nehézfegyver-, valamint a gyalogezredek aknavetőszázadaiba szervezték (négy, illetve nyolc aknavetővel). A gyalogság harcának túttámogatására az aknavető elsőrangú fegyvernek bizonyult, mennyisége azonban jelentősen alatta maradt a szovjet vagy a német zászlóaljnál és ezredeknél megszokottól, nem beszélve arról, hogy ebben az időben a rendkívül hatékony 12 cm-es űrméretű közepes aknavetők teljesen hiányoztak a magyar haderőből. Ezzel szemben a szovjetek nagy veszteségeket okoztak a magyar csapatoknak a kiválóan alkalmazott aknavetőikkel.

1914/35 M 15 cm-es közepes tarack

A TÜZÉRSÉG FEGYVERZETE

A magyar könnyű hadosztályok a német és a szovjet hasonló seregtestekhez képest szinte mindenben, így a páncéelhárításban és tüzérségi lövegeik tekintetében is jelentősen gyengébbek voltak. A magyar hadosztályokban rend-

szerezített 24 löveg számban és minőségben is elmaradt a szovjet lövészhadosztályok 32 s különösen a hasonló német egységek 48 lövege mögött.

A tüzérség elméleti szakemberei és parancsnokai pontosan látták a könnyű hadosztályok tűztámogatásának magasabb igényét, és több alkalommal is javaslatot tettek a seregtest tüzérségének megerősítésére. A hajmáskéri Magyar Királyi Honvéd Tüzér Gyakorló- és Kiképzőtábor parancsnoka, a kiválóan

képzett tüzértiszt, Csataj Lajos tábornok, későbbi honvédelmi miniszter 1941. február 1-jén keltezett javaslatában a Honvédtüzérség lövegszámának 25%-os növelését kérte. Ez a komoly haditechnikai fejlesztés 128 könnyű-, 108 közepes és 8 nehézlöveg rendszerbe állítását jelentette volna. Ezzel párhuzamosan 330 tüzérségi vontató beszerzésével is számolt a terv, ami nagyot lendített volna a tüzérség alacsony mobilitásán. „A táborig tüzérséget feltétlenül

A HADOSZTÁLYOK TÜZÉRSÉGE

A honvédelmi miniszter 1942. február 10-én kiadott rendelete értelmében alakították ki a 2. hadsereg tüzérségét hadosztály-, hadtest- és hadseregszinten egyaránt. A könnyűhadosztályok táborig tüzérezredei két osztályból alakultak meg. Az első osztályban rendszerint két négylöveges üteg volt:

- 1. üteg** | 4 1905/08M 8 cm-es táborig ágyú
- 2. üteg** | 4 1937 M 10,5 cm-es tarack

A tüzérezred második osztályát már négy négylöveges üteg alkotta:

- 3. üteg** | 4 1914 M 10,0 cm-es táborig tarack
- 4. üteg** | 4 1914 M 10,0 cm-es táborig tarack
- 5. üteg** | 4 1914/39 M 15,0 cm-es közepes tarack
- 5. üteg** | 4 1914/39 M 15,0 cm-es közepes tarack

Az ezred mind a 24 lövegét kivétel nélkül lovakkal vontatták. A gyalogezredek emellett ún. kísérő 1905/08 M 8 cm-es lövegekkel felszerelt könnyűágyús táborig ütegekkel látták el. Ezek feladata a gyalogezredek közvetlen irányzású tüzzel való támogatása volt. Így, ha nem is szervezetszerűen, de megerősítve a lövegek száma elérte a hadosztályonkénti 32-t.

tovább kell fejleszteni, mert az viszonylagosan is sokkal gyengébb, mint bármely más minket környező államé. Ha ebben az évben nem szánjuk rá magunkat egy a tervezetthez hasonló, legalábbis 20-25%-os fejlesztésre, akkor a következő évben – miután még jobban lemaradtunk – egyszerre egy még nagyobb %-os fejlesztés lenne szükséges” – fogalmazott a tüzérség parancsnoka.

A HADTESTKÖZVETLEN TÜZÉRSÉG

A gyaloghadosztályok önálló harctevékenységét saját tüzérezredük biztosította. A három gyaloghadosztályt magába foglaló hadtest is rendelkezett tüzérséggel, amely fölött a hadtest parancsnoka diszponált. A hadtestközvetlen tüzérség egy fogatolt, illetve egy gépvontatású közepes tarackos tüzérsztyályból állt. Nem voltak teljesen felszerelt tüzérsztyályok, mivel három helyett csak két üteggel rendelkeztek. A fogatolt tüzérsztyályok két üteget 4-4 darab 1914/39M 15 cm-es közepes tarackkal, a gépvontatású tüzérsztyályok két üteget pedig 4-4 darab 1931M 15 cm-es vontatott közepes tarackkal szerelték fel. A hadtest így is csak 16 löveggel rendelkezett közvetlenül, ami nem nyújtott megfelelő tüzérot a támogatandó hadosztályok számára. A tüzérsztyályok a közeltámadások elhárítására 4-4 géppuskával is rendelkez-

tek. A hadtestközvetlen huszárütegek a hadrendileg meghatározott fegyverzettel alakultak meg, négy 1905/08M 8 cm-es könnyű tábori ágyúval.

A HADSEREG KÖZVETLEN TÜZÉRSÉGE

A 2. hadsereg közvetlen alakulatait a magyar hadvezetés nem tudta olyan mértékben ellátni fegyverzettel, mint ahogy ezt a könnyű hadosztályoknál

1897/38 M 7,5 cm-es (átalakított francia eredetű) páncéltörő ágyú (fent)

1934/38 M Gamma-Juhász löelemképző gyakorlaton, 1939-ben (lent)

megtette. A rettentő fegyverhiány miatt a tüzérségnél a közepes tarackok és a légvédelmi gépágyúk mennyisége volt jóval kisebb a hadrendben meghatározottnál.

A hadsereggel elvonuló két gépvontatású nehéztarackos tüzérsztály nem mozgósíthatta teljes állományát. A 101. gépvontatású nehéztüzérsztály így csak két üteggel, ütegenként 2-2 löveggel rendelkezett. Az 1939 M 21 cm-es, olasz gyártmányú nehéztarackokat Breda vontatókkal mozgatták, amelyek a Don folyóhoz való kijutás során csak akadozva tudták követni az előrenyomulást. A nehéztüzérsztály harmadik ütege, illetve az 1942–43-as hadrendben lévő négy 1931 M 15 cm-es, gépvontatású közepes tarackja nem került ki a keleti hadszíntérré.

A 2. hadsereg korszerű, nagy lőtávolságra ható tüzéralakulata, a 150. gépvontatású nehéztüzérsztály is csak a 121., a 122. és a 123. gépvontatású 1931 M 10,5 cm-es közepes ágyúkkal felszerelt ütegeit tölthette fel. A tüzérsztály törzsét és egyik üteget mozgósították e célból. A három üteget az előírt hat helyett csak négy-négy löveggel szerelték fel. Vontatásukat Pavesi P4–100 járművekkel oldották meg, amelyek lassúságuk ellenére jól teljesítettek a sáros földutakon.

A 150. gépvontatású nehéztüzérsztály két, 1911/16M és 1916 M 30,5 cm-es nehézmoszart – a 2. hadsereg tüzéségének megerősítése céljából – 1942. december végén szállították ki a

hadműveleti területre. Az 1. tábori páncélosadosztály 1. és 5. gépvontatású közepes tarackos tüzérsztálya egyaránt 3-3 üteggel rendelkezett, melyekbe négy-négy 1937 M 10,5 cm-es (Göring) könnyűtarackot és két géppuskát állítottak be.

A hídfőcsaták még tartottak 1942. szeptember 1-jén, amikor a tábori tüzéség vesztesége már jelentős volt:

- 2 db 8 cm-es könnyűágyú
- 7 db 10 cm-es könnyűtarack
- 3 db 10,5 cm-es tarack
- 11 db 15 cm-es tarack

A közel egy tüzérezrednyi hiány pótlására a németektől igényelték 24 db 1918 M 10,5 cm-es könnyűtarackot és azon felül a nagyobb védőkörlettel rendelkező hadosztályok számára még 20 db-ot (5 üteg). Ezeknek a lövegeknek az átadása – két tarack kivételével – vélhetően nem történt meg, helyette német tüzéségi alakulatokat vezényeltek a magyar hadosztályok megerősítésére.

LÉGVÉDELMI TÜZÉRSÉG

A gyalogezredeknél a repülők elleni harcra a gyalogság rendszeresített fegyvereivel kellett gondoskodni. Éppen ezért a golyószórókat légvédelmi állvánnyal látták el, amely alkalmassá tette ezeket a nagy tűzerjű fegyvereket az alacsonyan támadó repülőgépek elleni harcra. A gyalogság fegyverei mellett 6 darab 1936 M 4 cm-es légvédelmi géppágyúval felszerelt üteg volt

hivatott megoldani a gyaloghadosztályok légvédelmét.

A hadtestközvetlen légvédelmi tüzérsztályok egy ágyús (4 darab 1929 M 8 cm-es légvédelmi ágyú és két géppuska) és egy géppágyús (4 darab 1936 M 4 cm-es légvédelmi géppágyú) üteggel vonultak ki a hadműveleti területre. Az 1942–43-as hadi hadrendet tekintve négy légvédelmi géppágyú hiányzott a fegyverzetükből.

A hadseregközvetlen légvédelmi tüzéralakulatok is meglehetősen csekély létszámban kerültek be a 2. hadsereg hadrendjébe. A főparancsnokság közvetlen 101. légvédelmi tüzérsztálya mozgósíthatta három, egyenként négy 1929/38 M 8 cm-es légvédelmi ágyúval felszerelt üteget. Az 1942–43-as hadrendben szereplő két légvédelmi géppágyús üteget hat-hat löveggel szerelték fel. A légvédelmi tüzéséghez szervezetszerűen hozzátartozó fényszórós század ütegenként egy-egy német eredetű fényszórót vitt ki magával a keleti hadszíntérré.

Az első tábori páncélosadosztály repülők elleni védelmét a légvédelmi tüzérsztály biztosította. Két üteget egyenként négy 1929/38 M 8 cm-es Bofors légvédelmi ágyúval szerelték fel, s hozzájuk tartozott még egy fényszórós szakasz is, melyet öt darab német eredetű fényszóróval láttak el. Bár nem elsődlegesen légvédelmi feladattal, de ide tartozott a 19 darab, 1940 M Nimród páncélvadász és légvédelmi géppágyú, amely az 1. tábori páncélosad-

1936 M 4 cm-es légvédelmi géppágyú, tüzezetés harcokcira

A légvédelmi tüzérség lövegei				
Lövegtípus	Lőtávolság magasságban (méter)	Tűzgyorsaság (lövés/perc)	Tömege tüzelőállásban (kg)	Lövedék kezdősebessége (m/s)
1940 M Nimród	7000	120	11 000	850
1929/38M 8 cm-es	9300	15-18	3309 (3340)	750 (780)
1936M 4 cm-es	7000	120	2100	850

osztály 51. páncélvadász zászlóaljába volt szervezve.

A 2. hadsereg légvédelme az 1942. május–augusztus közötti négy hónap alatt 112 ellenséges repülőgépet lőtt le. Ebből 85-öt a 4 cm-es gépágyúkkal (ezen belül 16-ot a páncélosadosztály Nimródjai csak augusztus hónapban), valamint 27-et a 8 cm-es ágyús ütegek semmisítettek meg. Az augusztusi hídfőcsaták intenzitását mutatja, hogy a légvédelem által lelőtt 112 gépből 84 erre a hónapra jutott. A légvédelem mellett a repülőcsoport sem tétlenkedett, az ő trófeáik száma 21, amelynek felét szintén a nyár utolsó hónapjában szerezték.

A PÁNCÉLELHÁRÍTÁS

A 2. hadsereg támadó, majd – az 1942 őszétől bekövetkezett helyzetben a Donnál kiépített védelmi állásokban – védelmi képességét alapvetően határozta meg fegyverzetének alkalmazhatósága a korszerű páncélosok elleni harcban. Ebben a tekintetben elmond-

ható, hogy a seregtest páncéltörő fegyverzete 1942 közepén részben felelt meg a követelményeknek. Igaz, akkor még a szemben álló szovjet Vörös Hadsereg sem a későbbi időszakban elterjedt T-34/76, illetve T-34/85 közepes harckocsikkal volt ellátva.

A kivonuló magyar hadosztályok alapvető páncéltörő eszközei az 1936 M 3,7 cm-es ágyúk, valamint a németek által átadott lövegek voltak, amelyek belga, francia zsákmányként vagy német birodalmi gyártmányként kerültek a 2. hadsereghez. Az már 1942 elején nyilvánvaló volt, hogy a magyar hadosztályok páncéltörő képessége gyenge. Ezért a németek korszerű harckocsi elleni lövegeket ígértek a magyar hadvezetésnek. Ezek átadása azonban nem kezdődött időben és a későbbiekben – már kint a fronton – is vontatottan haladt.

A páncélelhárítás minden csapatnem számára elsődrendű feladat volt, a gyalogságnak, a tábori és légvédelmi tüzérségnek, a páncélos- és műszaki csapatoknak, sőt a légierőnek is ki kellett vennie a részét a páncélosok elleni

harcból, hiszen annak hatásossága vagy éppen gyengesége döntő volt a hadművelet kimenetelére nézve. Éppen ezért inkább a páncélelhárítás rendszeréről kell beszélni, amely komplex módon ötvözi a különféle lehetőségeket.

A harckocsik pusztítását a legnagyobb távolságban a légierő kezdhette meg, de a 2. hadsereg kötelékében a frontra vezényelt 1. repülőcsoport felderítő-, vadász- és bombázógépei – megfelelő fegyverzet hiányában – alapvetően nem voltak alkalmasak földi célok, főleg páncélosok elleni harcra. A tüzérség nagy hatóerejű – 15 cm vagy a feletti űrméretű – eszközei közül csak néhány rendelkezett 15 km körüli lőtávolsággal, amely elérhette volna a gyülekezési körletben lévő szovjet harckocsikat. Páncélelhárításunk hatótávja hozzávetőleg 1500–1800 méter lehetett. Ezen a távolságon tudtak harcba lépni a gyalghadosztályokhoz szervezett páncéltörő ágyús századok és szakaszok.

Az 1936 M 3,7 cm-es páncéltörő ágyú páncélatütése olyan csekély volt, hogy csak a könnyű harckocsik ellen lehetett hatékony. Ugyanez elmondható a belga eredetű 4,7 cm-es vagy a szovjet haderőtől zsákmányolt és rendszerbe állított 4,5 cm-es ágyúkról is.

1936 M 8 cm-es aknavető
tüzelőállásba a partfal mögött

A 2. hadsereg páncéltörő lövegeinek hatásadatai

Típus és ürméret	Súly (kg)	Páncélatütés max. (mm)	Hatásos lőtávolság (m)
1936 M 3,7 cm	357	37 (180)	800
1938 M 5 cm	1000	140 (180)	1000
1936 M 3,7 cm (Skoda)	370	37	900
7,62 cm (r) szovjet)	1710	120	
97/38 M 7,5 cm francia	1190	90	1800
4,5 cm (r) szovjet	425	38	900
1936 M 4,7 cm belga	568	45	300

A 3,7 cm-es lövegek (két szakaszban két-két – összesen négy – ágyú) a gyalogzászlóaljok nehézfegyverszázádaiba voltak szervezve. A gyalogezredek közvetlen páncéltörő ágyús századai nyolc lövegből álltak. A négy szakaszba osztott két-két lövegből csak a német 1938 M 5 cm-es ágyú volt igazán hatékony, a többi hat szintén a 3,7 cm-es ágyúk közül került ki.

A hatékony páncéltörő ágyúnak mondható lövegekből meglehetősen kevés állt rendelkezésre. A német 5 cm-es ágyúk a gyaloghadosztályok közvetlen páncéltörő ágyús századaiban nyertek beosztást, ide érkeztek a rendkívül akadozó német szállítások mellett a 97/38 M 7,5 cm-es ágyúk is. Ezekben a századokban általában – a feltöltöttség függvényében – hat-nyolc löveg állt rendelkezésre.

A német 1938 M 5 cm-es ágyú eredetileg is birodalmi konstrukció volt, amely 1942-ben képes volt a szovjet páncélosok megsemmisítésére.

A m. kir. 13. könnyű hadosztály légvédelmi gépágyús ütege 1943. január 10-től már a páncélosok elleni küzde-

lemre készült. Az üteg aznap négy német 1938 M 5 cm-es páncéltörő ágyút kapott, amely képes volt a szovjet páncélosok megsemmisítésére. Másnap hatásbemutatót tartottak az újdonsült páncéltörő-kezelőknek, ami a tudósítás szerint remekül sikerült. A német löveg páncéltörő gránátja átütötte egy kilőtt T-34 közepes harckocsi 7 cm vastag toronypáncélját.

A német 97/38 M 7,5 cm-es löveg a már meglévő 5 cm-es ágyú alsó löveg-talpára épített, francia zsákmányból származó és átalakított ágyúcsőből készült. Az ezres nagyságrendben előállított, szükségmegoldásnak induló ágyú jó szolgálatot tett 1942–43-ban, amíg a német páncélelhárító eszközök új generációja rendszerbe állt. Ebben az időben a német és magyar viszonylatban egyaránt hatékony eszköz képes volt a szovjet közepes harckocsik – beleértve az akkor legkorszerűbbnek számító T-34 – leküzdésére.

Az első 97/38 M 7,5 cm-es páncéltörő ágyúk 1942. június 15-én érkeztek a 2. hadsereghez. Az új lövegekkel a gyalogezredek páncéltörő ágyús ütegeit erősítették meg, amelyek így egy fél üteg 5 cm-es és egy fél üteg 7,5 cm-es (4-4 db) lövegből álltak. Egy löveg javadalmazása 80 darab (50 páncél- és 30 repeszgránát) ágyúlőszeret foglalt magában. A hadosztályok páncéltörő ágyús századaiban maradtak az 1938 M 5 cm-es lövegek.

1942. szeptember közepéig 46 darab 7,5 cm-es löveget adtak át a németek. Nagyobb mennyiségű 7,5 cm-es ágyú átadásáról csak 1942. december közepén van újabb hír, amikor Homlok Sándor vezérőrnagy, a berlini magyar katonai attasé jelentette, hogy 30 db 7,5 cm-es páncéltörő ágyú várható. Ez a szállítmány egy 1943. december 19-i jelentés szerint meg is érkezett a magyar seregetesthez.

A páncéltörő képesség ugrásszerű növekedését az a 200 darab (ez a szám később 250 darabra változott) 7,5 cm-es páncéltörő ágyúból álló kontingens hozhatta volna, amelyről v. Kovács Gyula vezérőrnagy, a 2. hadsereg vezérkari főnöke (1942. szeptember 7-től) tájékoztatta Vörös János vezérőrnagyot, a vezérkar hadművelési csoportfőnökét 1943. január 7-én.

Még aznap meg is kapták a németek általi elosztást, amely

- 190 darabot szánt a gyaloghadosztályok megerősítésére,
- 32 darabot egy hadseregek közvetlen páncélvadász egység létrehozására terveztek,
- 25 darabot kapott volna az 1. páncélos hadosztály,
- három maradt volna tartalékban.

A 97/38 M 7,5 cm-es lövegek közel harmadát gépvontatással kapta volna a 2. hadsereg.

A páncéltörő ágyúk esetében az események felgyorsultak, minden katonai vezető érezte, hogy a páncélelhárítás döntő lehet a küszöbönálló szovjet támadás megállításában. Január 8-án a berlini magyar attasé már 250 „új típusú” 7,5 cm-es páncéltörő löveg szállításáról tett jelentést.

A gyaloghadosztályok megkezdték a lövegek fogadásának előkészítését. Az m. kir. 19. könnyű hadosztály elgondolásában az új lövegek a hadosztály páncéltörő ágyús századát alkották volna. Az onnan kikerülő és részben már a gyalogezredeknel meglévő hat-hat 1938 M 5 cm-es páncéltörő ágyúból álltak volna a hadosztály két ezredének (az m. kir. 13. és 43. gyalogezredek) páncéltörő ágyús századai, kiegészülve két-két 1936 M 3,7 cm-es páncéltörő ágyúval. Ez utóbbiakat 1942 M nyeles páncélrobbantó gránáttal látták el, amelynek kumulatív hatása a 180 mm-es homogén páncél is átégette. Hátránya volt viszont, hogy az ürméret fölötti nyéllal egybeépített lövedékét a csőbe előlről kellett behelyezni, ami az első lövés után már rendkívül veszélyes volt. Alacsony kezdősebessége miatt a találati valószínűsége alacsony volt, így a harckocsit közel, 150-200 méterre kellett engedni, hogy jó eséllyel eltalálják.

A 13. gyalogezred három és a 43. gyalogezred két zászlóalja egyenként hat 1936 M 4,7 cm-es belga páncéltörő ágyúból álló századdal rendelkezett. A németek által Belgiumban zsákmányolt és átadott lövegből 245 darab került a 2. hadsereghez. Nehezen leküzdhető páncélosok (KV-1 nehéz-, T-34

1939 M Csaba felderítő páncélgépkocsi (WM gyári makett)

közepes harckocsik) ellen szinte hatás-
talan volt.

A hadosztály tüzérségétől páncél-
törő feladatok ellátására, valamint a
szovjet kísérő gyalogság leválasztására
közvetlen irányítású feladattal négy
1937 M 10,5 cm-es tarackot vezényel-
tek a megalakuló páncéltörő harccso-
portok állományába. Az m. kir. 19. had-
osztály a szervezési parancs (1943. ja-
nuár 5.) kiadása után az alábbi páncél-
törő ágyúkkal rendelkezett volna:

- 9 db 97/38 M 7,5 cm-es
 - 12 db 1938 M 5 cm-es
 - 4 db 1936 M 3,7 cm-es
 - 32 db 1936 M 4,7 cm-es belga
 - 7 db 4,5 cm-es zsákmányolt szovjet
- Összesen 21 db nagy hatóerejű és 43
korlátozottan alkalmazható löveg.

A gyalogságnál ugyanakkor páncél-
romboló járőröket szerveztek – szin-
tén az utolsó pillanatokban –, amelyek
feladata a harckocsik elleni közelharc
lett volna. A járőrök kézigránáttal,
gyújtópalackkal állították volna meg
azokat a harckocsikat, amelyek átjutot-
tak a lövegek páncéelhárító tűzrend-
szerén. Napok-hetek választották el a
gyalogságot attól, hogy megkapja és
kiképezzék az újonnan kifejlesztett
német mágneses tapadóakna haszná-

latára, amely 140 mm-es homogén
páncélt, vagyis minden akkori szovjet
harckocsitípus páncélját át tudta üt-
ni. A gyalogosnak, leküzdvé a harckocsival
szembeni félelmét, a vezető és a sze-
mélyzet optikai holtterében kellett
volna a páncélra tapasztania az aknát,
és elindítania a néhány másodperccel
késleltetett robbanást.

Az új 87/38 M 7,5 cm-es löveg osz-
tatlan elismerést vívott ki a katonák
közében. A páncéltörő ágyú próbálvé-
szetére az m. kir. 13. könnyű hadosz-
tály páncéltörő ágyús századánál 1943.
január 3-án került sor. Ekkor egy kilőtt
szovjet harckocsira üreges (kumulatív)
lövedékkel lőttek, amely óriási hatással
bírt, eredménye pedig – a század harc-
tudósításában lejegyzettek szerint –
nagyon fellelkesítette a legénységet.

Bármennyire is hatékony volt azon-
ban a löveg, az állományt nyilvánva-
lóan nem lehetett napok alatt kiké-
pezni. Ebből következően az alegység
harcértéke is kétséges lehetett. A le-
génység kiképzése január 17-én kezdő-
dött volna. Minden az utolsó pillana-
tokban, illetve azokon túl történt!
A 250 új löveghez nem adtak kezelőál-
lományt, ezért a hadosztályoknál a 4,7
cm-es lövegektől kellett elvonni mini-

mum három katonát. Ahogyan Kovács
Gyula vezérőrnagy találóan megje-
gyezte Vörös János vezérőrnagynak írt
jelentésében: „Végre fegyverekhez jut-
tunk hozzá, csak nem tudjuk kiszol-
gálni őket. A puskás századok rovására
ezt nem lehet megtennem, mert a vége
az lesz, hogy a hadsereg minden elől
küzdő embere egy tűzgép mellett ül.”

A páncéelhárító rendszer szerves
részét képezték a robbanó és nem rob-
banó műszaki záruk. A robbanó mű-
szaki záruk közül a legfontosabbak a
védővonal előtt telepített aknazáruk,
aknamezők, a nem robbanó műszaki
záruk közül a különféle akadályrend-
szerek voltak, amelyeket a védelem fő
ellenállási vonalában és mélységében a
páncélozott harcjárművek által járható
irányok lezárására építettek ki. Ilyenek
lehettek a harckocsiárkok, harckocsi-
akasztók, döngölt hófalak, úttorlaszok.
Ezek a műszaki akadályok nagyon fon-
tos szerepet játszottak a védelem szer-
kezetében, hiszen a harckocsi az aka-
dályok előtt megtorpan, lelassít, eset-

1929 M 8 cm-es légvédelmi ágyú,
1942, Sztarij Oszkol

1940 M Nimród páncélvadász- és légvédelmi gépágyú

leg elfordul, és így nagy találati felületet nyújtó, könnyebben páncélozott oldalát mutatja a páncéltörő ágyú irányójának.

A páncélelhárításból a légvédelmi lövegeknek is ki kellett venniük a részüket. 1942. július 28-án a légvédelmi tüzérség alkalmazására Rakovszky György vezérőrnagy, a 2. hadsereg vezérkari főnöke által kiadott parancs tartalmazta a páncélelhárításra vonatkozó elveket is:

1940 M Nimród páncélvadász- és légvédelmi gépágyú (WM gyári makett)

1.) A légvédelmi lövegek általában a páncélelhárítás második övét képezik, elsősorban a tábori lövegek védelmében.

2.) A védelemben elsősorban a szárnyakon és a harckocsik mozgására alkalmas sávokban a reteszállásokban olyan tüzelőállásokat kell kiépíteni,

- a.) amelyek alkalmasak az önvédelemre
- b.) fűthető fedezékekkel rendelkeznek,
- c.) alkalmasak előre elhelyezett lőszer tárolására,
- d.) képesek vezetékes híradásra.

A légvédelmi tüzérség gépágyúi gyakran kaptak páncélelhárító feladatokat, hiszen nagy kezdősebességű gránátjaik – korlátozott mértékben – a gyengébben páncélozott harcjárművek ellen hatékonyak lehetnek.

1943. január 9-én kipróbálták a 40 mm-es légvédelmi gépágyú hatását T-34 harckocsi ellen, és az alábbiakat állapították meg:

- Szemből: 100 m-ig jó, 200 m-ig kielégítő, de csak a láncfalra leadott lövéssel
- Oldalról: 100 m-ig jó, 200 m-ig kielégítő az oldalpáncél ellen, kivéve a toronypáncélt

A harckocsikat tehát nagyon közel kellett engedni a tüzelőállásokhoz. Ebből kiindulva a tüzelőállásokat addig kellett mélyíteni, ameddig nem gátolták a kilövést. A gép-

ágyúk a közepes harckocsik láncfalainak, illetve optikai szerkezeteinek meg rongálásában is eredményeket értek el. Ezért a légvédelmi gépágyúk – alapfeladatuk ellátása mellett – szerves részei voltak a hadsereg páncélelhárító rendszerének.

HARCKOCSIK A HARCKOCSIK ELLEN

Az egyik legjobb páncélelhárító fegyver maga a harckocsi. Ágyúja általában megfelelő páncéltörő képességgel rendelkezik, állománya a páncélozott küzdőtérben a gyalogsági és részben a tüzérségi tűz ellen is védett. Természetesen maga is potenciális célpontként tűnik föl a harcmezőn, a páncélelhárító fegyverek irányzó távcsöveiben. A 2. hadsereg 1. tábori páncélosadosztály gerincét – a tábori és légvédelmi tüzér, valamint számos más hadosztályközvetlen alakulat mellett – az 1. gépkocsizó lövészdandár (három gépkocsizó lövészszázlój) és a 30. harckocsiezred alkotta.

A németek azt ígérték, hogy saját hadosztályaik színvonalára emelik a felállítandó hadosztály fegyverzetét. Azonban az 1942 áprilisában megalakult harckocsiezrednek csupán két zászlóalját tudták ellátni harckocsikkal. Az ezred végül jórészt T-38 könnyű (német megnevezés szerint Panzer 38t), valamint 7,5 cm-es löveggel felszerelt Panzer-IV F1 közepes harckocsikat kapott német forrásból, ami kiegészült néhány magyar gyártású 1938 M Toldi harckocsival.

A harckocsik hatékonysága a szovjet harckocsikkal szemben változó megítélés alá eshet. A könnyű – magyar terminológia szerint közepes harckocsi – számító – T-38 csak saját kategóriájában, a szovjet T-60 és T-70 könnyű harckocsik elleni harcban érhetett el eredményeket, amelyek szintén nem számítottak nehezen leküzdhető páncélos céloknak, de jelentős arányát képezték a támadócsoportosításnak. A T-34 közepes és a KV-1 nehéz harckocsik ellen a T-38 harckocsi már csak 100-200 méteren belül és csak különleges löszerrel lehetett hatékony.

A Panzer IV F1 közepes – magyar terminológia szerint nehéz harckocsi-

Panzerkampfwagen 38t könnyű harckocsi Esztergom-Táborban, 1942

nak számító – páncélosok vehették fel a küzdelmet a szovjet T-34 és nehéz harckocsik ellen. A német harckocsi 7,5 cm-es ágyúja és annak különleges löszerei képesek voltak – akár 1000 méter távolságból is – megsemmisíteni a 2. hadsereg védőkörletében támadó bármely szovjet harckocsitípust.

A páncéloshadosztály 1. felderítő zászlóaljának páncélos gépkocsizó százada az előírt 17 helyett csak 14 db 1939 M Csaba felderítő páncélgépkocsival vonult ki a frontra. Így a magyar Weisz Manfréd gyár által fejlesztett és gyártott páncélgépkocsik 9–13 mm-es könnyűpáncélzata legfeljebb a gyalogsági fegyverek lövedékei és a tüzérség repeszéi ellen nyújthatott védelmet. Fegyverzete az 1936 M nehézpuska beépített változata, az 1934/38 M – a magyar Gebauer Ferenc tervezte – 8 mm-es beépített harckocsigéppuska, valamint az 1931 M 8 mm-es golyószóró harcjárműváltozata volt. A Csaba páncélgépkocsi a felderítő feladatok ellátásában jól vizsgázott a fronton.

A gépkocsizó lövészdandár katonáinak fegyverzete nem sokban különbözött a gyalogezredek katonáinak gyalogsági fegyvereitől. De arányaiban jóval több géppuskával és géppisztollyal (zászlóaljanként 50-50 darab német 9 mm-es MP-40) látták el a gépkocsizó lövészeket.

A 30. HARCKOCSIEZRED

Ezredtörzs:

hat T-38 és két 1938 M Toldi könnyű harckocsi

30/I. és 30/II. – egyező szervezeti – harckocsizászlóaljok:

- a zászlóaljtörzsben egy 1938 M Toldi könnyű harckocsi
- harckocsizakaszban hat T-38 könnyű harckocsi
- két könnyűharckocsi-század (húsz-húsz T-38 könnyű harckocsi)
- közepesharckocsi-század (tizenegy Panzer IV F1 közepes és három T-38 könnyű harckocsi)

Összesen:

104 T-38 könnyű harckocsi
22 Panzer IV F1 közepes harckocsi
4 1938 M Toldi könnyű harckocsi

ÖSSZEGZÉS

A 2. hadsereg páncélelhárítása, kiegészülve a nagyon jelentős német erőkkel – amelyek zömmel korszerűbb páncélelhárító eszközökkel rendelke-

tek –, komoly, közel 50%-os veszteséget okozott a támadó szovjet hadműveleti csoportosítás harckocsijainak. Azt viszont le kell szőgezni, hogy szovjet részről összességében nem volt meg az a klasszikus 3:1 arányú erőfölény, amely egy arcból indított áttöréshez szükséges. Ez igaz egyenként a harckocsikra, a tüzérségre, sőt a gyalogos erőkre is. Az azonban biztosan látszik, hogy a 2. hadsereg részére rendelkezésre álló fegyverek – minőséget és mennyiséget egyaránt vizsgálva – nem voltak elegendőek a kiszabott feladat megvalósításához.

A fegyverek mellett mindazon emberi tényezőket is figyelembe kell venni az értékelésnél, amelyek adott helyzetben sokat nyomhatnak a latban. A 2. hadsereg óriási veszteséget szenvedett mind katonákban, mind pedig fegyverben, felszerelésben. Az a magyar viszonylatban hatalmas fegyverarzenál, amelyben annyi pénz és anyag testesült meg, szinte hetek alatt semmivé vált. A seregtest nehéz fegyverzete – kevés kivételtől eltekintve – odaveszett, és ezt a csapást a magyar haderő a háború végéig nem tudta kiheverni. Mindez azonban jelentéktelen veszteség ahhoz képest, ami az emberletekben keletkezett. Jóval több, mint százezer katonánk halt hősi halált, esett fogságba vagy tűnt el a 2. honvédhadsereg 1942–43-as hadműveletei során. ♦

